וועלן עס האָבן זיך אָנגעהויבן אין געטאָ די „יידן־אַקציעס", האָט סאַנדלער פאַרוואַנדלט זיין טעאַטער אין אַ „שאַפּ".

דעם 12 סעפּטעמבער 1941 איז דאָ א׳ר פון א. סאמבערג אויפ־געפירט געוואָרן „דאָס גרויסע געווינס" פון שלום־עליכם, דעם 3 אָקטאָבער 1941 איז אויפגעפירט געוואָרן „צוויי גנבים" פון ה. קאַלמאַנאָוויטש, דעם 31 אָקטאָבער — „אַ מאַן פון צוויי ווייבער" פון י. זאַלאַטאָרעווסקי, דעם 14 נאָוועמבער האָט סאמבערג אויפ־געפירט מאָליערס „דער קאַרגער", דעם 4 פעברואַר 1942 איז גע־שפּילט געוואָרן „אשה רעה" פון לאַטיינער, דעם 6 מערץ — „צו שפּעט" פון משה ריכטער, דעם 13 מערץ — „בר מצווה" פון באָריס טאָמאַשעווסקי, דעם 1 אַפּריל 1942 איז געגעבן געוואָרן, וואַרשיינלעך די לעצטע אויפירונג: „דודס פידעלע" פון י. לאַטיי־נער.

רוטע פּופּס באַמערקט, אַז „ניי אַזאַזעל" האָט געגעבן עטלעכע שיינע פאָרשטעלונגען פון קלאַסישן רעפּערטואַר, האָט זיך אָבער געמוזט רעכענען מיט די געשמאַקן פון עולם, וואָס האָט געפאָ־דערט אַ לייכטערן רעפּערטואַר".

זלמן זילבערצווייג האַלט, אַז דער רעפּערטואַר איז ניט געווען קיין אויסגערעכנטער, נאָר איז דעצידירט געוואָרן דורכן אַקטיאָר סאַמבערג, וועלכער איז געשטאַנען אין דער שפּיץ פון דעם טעאַ־טער. סאָמבערג אָט דאָ געשפּילט די פּיעסן, וועלכע זיינען געווען אין זיין רעפּערטואַר די מעלאָדראַמעס (אין אָנהייב פון זיין קאַ־ריערע) און דעם ליטעראַריש־קלאַסישן אין זיין שפּעטערדיקער קאַריערע.

ש. ע. פון זלמן זילבערצווייג.

יאַנאַס טורקאָוו — „פאַרלאָשענע שטערן", בוענאָס איירעס, 1953, באַנד איינס, זז. 87־284.

רוטע פּופּס — טעאַטער אין וואַרשעווער געטאָ, „מ׳פ", נ. י., 18 אַפּריל 1969.

טאַליני, נינאַ

[ווינאָקור]

[געב. 1901 — געשט. 28 פעברואַר 1940]

געבוירן 1901 אין קאָוונע, ליטע. איר זיידע, אַ רב, האָט איר אין איר קינדהייט געלערנט לייענען יידיש. פון אירע יונגע יאָרן אָן האָט זי אַרויסגע־וויזן גרויסע פעיקייטן צו דער בינע; זי האָט געזונגען, געטאַנצט, דעקלאַמירט. שוין ווי אַ קינד פון 5 יאָר איז זי אויפ־געטראָטן מיט אַ דעקלאַמאַציע און שפּע־טער פאַנטאַזירט צו ווערן אַן אַקראָ־באַטקע. נאָכדעם ווי זי האָט אין פּעטער־בורג פאַרענדיקט גימנאַזיע, איז זי אָנגעקומען אין אַ דראַמאַטישע שול ביים קייזערלעכן אַלעקסאַנדער טעאַטער, און דערנאָך גע־שפּילט צוויי סעזאָנען אין טעאַטער פון סאַבוראָוו און אין „טעאַטער פון דער פרייער קאָמעדיע", און גלייכצייטיק זיך באַטייליקט אין פּעטערבורגער טעאַטער פון לייכטן זשאַנר „באַלאַגאַנטשיק". אין 1925 זיך באַזעצט אין ריגע, ווו זי האָט געשפּילט אין דער רוסי־שער דראַמע און דערנאָך אַרומגעפאָרן מיטן „בלויען פויגל" איד יושני איבער מערב־איראָפּע. צוריקגעקומען אין ריגע, איז זי אַרויסגעטראָטן אין רוסיש אין דער רוסישער דראַמע און אין דער אָפּערעטע, ווו זי האָט אויך געזונגען אַ יידיש ליד.

אין 1932 איז זי אַריבער אין יידישן טעאַטער. פאַר דעם צוועק האָט זי זיך גענומען פלייסיק לערנען יידיש. וועגן אַן עפּיזאָד וואָס זי האָט געהאַט מיט יידיש, דערציילט זי:

„אין סובאָראָווס טעאַטער אין פּעטערבורג, ווו זי האָט געשפּילט, איז געגאַנגען אַ קאָמעדיע פון יידישן לעבן „די הערן מאַיער", לויט איר ראָל האָט זי דאָרט געהאַט צו זאָגן אַ יידישע פראַזע: „נו, וואָס האָב איך געזאָגט?", און אָט די יידישע פראַזע האָט געהאַט אַ אַזאַ קאָלאָסאַלן דערפאָלג, אַז אין משך פון מערערע חדשים, ווי לאַנג די פּיעסע איז געגאַנגען, איז דאָס געוואָרן אַ פליענדע פראַזע אין שטאָט. אַלע האָבן דאָס אומעטום נאָכגעזאָגט. און מען קאָן כמעט אויף געוויס זאָגן, אַז אַ טייל פון איר פּאָפּולאַריטעט האָט זי צו פאַרדאַנקען דער יידישער פראַזע".

ל. מירקעס [מאַרק ראַזומני], וואָס האָט געהאַט מיט איר אַ שמועס איידער זי איז אַריבער אויף דער יידישער בינע, שרייבט:

„נינאַ טאַליני האָט שוין פון לאַנג אַן אינטערעס צו דער יידישער שפּראַך און צום יידישן טעאַטער, און זי איז אַפילו שטאַרק אויפ־געבראַכט אויף אונדזערע יידן, וואָס האַלטן ניט פון יידיש. „עס איז מיר פשוט אומפאַרשטענדלעך — זאָגט זי — ווי רעדט דאָס אַ ייד קיין יידיש ניט און ווי לערנט מען דאָס אַ יידיש קינד קיין יידיש"? עס איז מאָדנע צו הערן אַזעלכע עכט־יידישע רייד פון דער גויִש־אויסזעענדיקער נינאַ טאַליני מיטן גאָלדענעם שויבער אויפן קאָפּ. איך קאָן זיך ניט באַפרייען פון דעם איינדרוק, אַז דאָ זיצט מיר אַנטקעגן אַ 100־פּראָצענטיקע שיקסע, און ערשט, אַז זי הייבט אָן צו ריידן יידיש, איבערצייג איך זיך, אַז איך האָב געהאַט אַ טעות. „ניט איר אַליין האַלט מיך פאַר אַ גויע — זאָגט פרוי טאַליני מיט אַ שולדיק שמייכעלע — איך געדענק, אין מיינע קינדער־יאָרן פלעג איך כסדר הערן ביי מיין זיידן דעם רב אין שטוב ווי די רביצין זאָגט צו די יידן, וואָס זיינען צו אים געקומען ׳וואָרט אַ ווייליניקע, זעצט זיך צו׳. איך האָב אָפּגעקאָפּירט די פראַזע, און ווער עס פלעגט קומען, פלעג איך זאָגן: ׳וואָרט אַ ווייליניקע. זעצט זיך צו׳, און אָפטמאָל פלעגן מיך די יידן אָנקוקן און פרעגן ביי דער באָבען: ׳זעט ווי גוט די שיקסעלע רעדט יידיש׳."

עטלעכע יאָר האָט ט. געשפּילט אויף דער יידישער בינע סיי אין דער אָפּערעטע („דאָס איז זי", „די אַמעריקאַנערין" א. אַ.) און סיי אין דער דראַמע. דעם 23 סעפּטעמבער 1933 איז זי אויפ־געטראָטן אין דער ראָל „דזשאונס" אין „דוד גאָלדער" פון אירענאַ ניעמיראָווסקאַ.

זלמן זילבערצווייג, וועלכער האָט זי געזען שפּילן אין ריגע אין דער יידישער אָפּערעטע, שרייבט:

„אויסער אַ פּרעכטיקע שטימע, וואָס איז געווען זייער פּאַסיק פאַר די פּרימאַדאָנע־ראָלן און טיילמאָל סוברעטין־ראָלן, וואָס זי האָט געשפּילט, איז זי געווען באַשאָנקען מיט אַן אויסערגעוויינלעכער עלעגאַנץ, ראַפינירטקייט און אַ חן, וואָס האָט אַרויסגערופן די גרעסטע באַגייסטערונג ווען מ׳האָט זי געזען אויף די בינע־ברעטער.

זי איז געווען בטבע אַ שיינע, אָבער די בינע האָט איר צוגע־געבן נאָך מער שיינקייט. זי האָט געהאַט אַ גוטע סצענישע דער־פאַרונג, האָט געשפּילט מיט טעמפּעראַמענט, און ווען ניט דער חורבן, צו וואָס די צווייטע וועלט־מלחמה האָט דערפירט, האָט זי

געהאַט די בעסטע אויסזיכטן נאָך לאַנגע יאָרן ממש צו הערשן אויף דער יידישער אָפּערעטן־בינע״.

נאָכן אויסבראָך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה האָט זי און איר פאַמיליע אָנגעהויבן זיך שרעקן, אַז היטלער וועט פאַרכאַפּן לעטלאַנד. זיי האָבן ליקווידירט זייער היים. איר מאַן וואָס איז געווען אַ פאַרמעגלעכער סוחר אין ריגע, האָט צוזאַמען מיט איר און אַ זון עמיגרירט קיין אַמעריקע. דער מאַן האָט גענומען זוכן אַ באַשעפטיקונג און ניט געפונען. ט. האָט געפּרוווט אויפ־טרעטן אויף קאָנצערטן און ניט געקראָגן קיין מעגלעכקייט. זי האָט באַקומען אַ ראָל אין אַ יידישן פילם מיט מיכאַלעסקאָ, אָבער איר געדריקטע עקאָנאָמישע לאַגע האָט זי דערפירט צו פאַר־צווייפלונג, און אויסנוצנדיק, וואָס קיינער איז ניט געווען אין שטוב, האָט זי זיך דעם 28 פעברואַר 1940 אויפגעהאַנגען אין איר היים אין ניו־יאָרק.

ש. ע. פון זלמן זילבערצווייג.

ל. מירקעס [מאַרק ראַזומני] — נינאַ טאַליני — די „איד. שיקסע״ וואָס קערט זיך אום צום ריג. איד. טעאַטער, „באַטאג״, ריגע, 16 נאָוו. 1932.

שושנה ג. — נינאַ טאַליני — נייער „סטאַר״ אין ריגער אידישען טעאַטער, דאָרט, 20 סעפּט. 1933.

[—] — פליכטלינג־זינגערין פון רוסלאַנד הענגט זיך ווען איר מאַן געהט זוכען אַ רזשאב, „פאָרווי״, נ. י., 1 מערץ 1940.

„סימכעוועסאָסען״ [שמחה וששון]

יאָנאַס טורקאָוו שרייבט:

„אין גראָדנע איז אין יאָר 1926 געגרינדעט געוואָרן אַ קליינ־קונסט־טעאַטער א״נ „סימכעוועסאָסען״ (שמחה וששון) אונטער דער ליטעראַרישער אָנפירונג פונם רעדאַקטאָר פון „גראָדנער מאָמענט״ — דורל בערעזאָווסקי.

די הויפּט־כוחות, וואָס האָבן זיך גרופּירט אַרום דעם דאָזיקן טעאַטערל, זיינען געווען: אַנאַ לוביטש, יענקעלע ליפּינסקי, דער קונסט־מאָלער יוסף פאַסמאַניק, וועלכער האָט אויך מיטגעשפּילט, און יהודה יאַצעוולאַן״.

יאָנאַס טורקאָוו — „פאַרלאָשענע שטערן״, בוענאָס איירעס, 1953, באַנד צוויי, ז. 131.

ראָלאַנד, וויליאַם

[וועלוול כאַסקין]

[געב. 24 יולי 1885 — געשט. 16 יאַנואַר 1960]

געבוירן 24 יולי 1885 אין וויטעבסק, ווייס־רוסלאַנד. עלטערן — סוחרים פון מלבושים. געלערנט אין חדרים און שפּע־טער פּריוואַט. אין עלטער פון 14 יאָר געוואָרן אַן אָנגעשטעלטער אין אַ מאַ־נופאַקטור־געשעפט, ווו ער אַרבעט בערך 5 יאָר. זייענדיק אַן אַקטיווער מיטגליד פון „בונד״, איז ר. בעת אַן ערשטע מיי־פייערונג אַרעסטירט געוואָרן און גע־שטעלט געוואָרן אונטער פּאָליציי־אויפ־זיכט, און צוליב דעם אַנטלאָפן קיין אַמעריקע, ווו ער פאַרנעמט זיך מיט באַזאָרגן צייטונגען צו אַבאָנענטן און דערנאָך ווערט ער אַן אַגענט פון לעבנס־פאַרזיכערונג.

אויס ליבע צו דער בינע, זיך אָנגעשלאָסן אין יואל ענטינס „פּראָגרעסיוו דראַמאַטיק קלוב״, ווו ער פלעגט אַרויסטרעטן אַלס דעקלאַמאַטאָר.

1906 — צוריקגעפאָרן קיין רוסלאַנד און דאָרט געווען זייער אַקטיוו, אַז דר. זשיטלאָווסקי זאָל אויסגעקליבן ווערן אַלס דומאַ־דעפּוטאַט. בכדי צו שאַפן געלט־מיטלען פאַר דער דאָזיקער וואַל־אַקציע ווערן איינגעאָרדנט איניקע פאָרשטעלונגען, און ר. טרעט דאַמאָלט אויף אַלס „משה מגיד״ אין פּינסקיס „פאַמיליע צבי״ אונטער ש. אַנסקיס רעזשי. באַלד דערויף קערט ער זיך צוריק קיין אַמעריקע, האָט דאָרט חתונה מיט דער אַקטריסע פּאולין האָפמאַן (ז׳ע לעקסיקאָן״, זז. 85־584). און ווערט דורכדעם צוגעצויגן צום יידישן טעאַטער, אָבער זיין ערשטע פאַרבינדונג מיטן פּראָפעסיאָ־נעלן יידישן טעאַטער הייבט זיך אָן ערשט אין 1916, ווען ער ווערט קאַסירער ביי מאַקס גאַביל אין „ליפּצין״־טעאַטער, ווו ער אַרבעט ביז 1920. אין 1921 ווערט ער „ליסער״ פון „ליבערטי״־טעאַטער, ווו ער אַנגאַזשירט צו שפּילן קלאַראַ יאָנג. אין 1922 ווערט ער מענעדזשער אין געבילס „מאָריס״־טעאַטער. אין 1923 פאָרט ער ווידער קיין רוסלאַנד און ברענגט קיין אמעריקע בשותפות מיט באָריס טאָמאַשעווסקי, די „ווילנער טרופּע״.

וועגן דעם שרייבט דער מיטגליד פון דער „ווילנער טרופּע״ אַלעקסאַנדער אַזראָ:

„... ניט אין אַ צילינדער־הוט און ניט מיט אַ גרויסן קינסט־לער־באַנד ווי זיין שותף, האָט ער באַגעגנט די „ווילנער טרופּע״ אַראָפּגייענדיק פון שיף, איז פאַר אונדז געשטאַנען אַ יונגערמאַן מיט אַ זייער אינטעליגענטן אויסזען, אין נעטע, ניט־שרייענדיקע מלבושים, מיט אַ חנודיקן, ברייטלעכן, ליבן שמייכל, און שטיל, מיט אַ צאַרטער שטימע, געזאָגט „ברוכים הבאים, ווילנער, איך בין גליקלעך אייך צו זען״.

דער דאָזיקער פריינטלעכער קבלת־פּנים פון אָט דעם איידעלן מענטשן האָט צעשטרייט אונדזער נערוועזקייט און צופרידענע האָט דער נייער פריינט מר. ראָלאַנד אונדז אַוועקגעפירט אין האָטעל „לאָרידזש״, וועלכן ער האָט פאַר אונדז צוגעגרייט אויף דער זעלבער גאַס, אויף בראָדוויי, האָט ער אויך פאַר דער „ווילנער טרופּע״ געדונגען דעם „נאָרא בעיס״־טעאַטער. ...ווי אַ טאַטע זאָרגט איבער זיינע קינדער, אַזוי האָט אונדזער ליבער ראָלאַנד געזאָרגט וועגן אַלע באַקוועמלעכקייטן, פאַר אונדז ... ער האָט אמתדיק ליב געהאַט, אמתדיק פאַרשטאַנען און אמתדיק געפילט דאָס טעאַטער. ער פלעגט אָפּזיצן גאַנצע טעג ניט אין זיין אָפיס אין טעאַטער, נאָר ביי אונדזערע פּראָבן, האָט ליב געהאַט צו קוקן און נאָכפאָלגן מיט גרויס אינטערעס אונדזער צוגרייטונגס־אַרבעט.

אין אונדזער היסטאָרישער נאַכט, בעת דער ערשטער פאָר־שטעלונג פון אונדזער „ווילנער טרופּע״ אין ניו־יאָרק (דיבוק) איז אונדזער ברודער ראָלאַנד געווען מיט אונדז הינטער דער בינע, אונדז אָפּגעהיט, ניט צוגעלאָזן צו אונדז קיינעם מען זאָל אונדז, חלילה, ניט שטערן. און נאָך דעם לעצטן פאָרהאַנג, ווען די ווענט פון „נאָרא בעיס״־טעאַטער האָבן זיך געטרייסלט פון די הילכיקע אַפּלאָדיסמענטן, איז פריינט ראָלאַנד אַ גליקלעכער, אַ באַרוישטער פון פרייד און דערפאָלג, אַריינגעלאָפן אין מיין און (זיין פרויס) עלמיתס גאַרדעראָב, געכאַפּט אונדזערע הענט און שטאַרק זיי גע־דריקט, געוואָלט עפּעס זאָגן, נאָר ניט געקאָנט ...צוויי גרויסע פערלדיקע טרערן זיינען געשטאַנען אין זיינע שטראַלנדיקע שוואַרץ־בלויע אויגן״.